ДР ПЕЂА РИСТИЋ, ЖИЖДИТЕЉ И ОСНИВАЧ „МЕДИАЛЕ”, НАСТАВЉАЧ ДУГЕ ЛОЗЕ ЧУВАРА ГРАДИТЕЉСКЕ ТАЈНЕ

Брод за спасење

Потомак је оних који су пројектовали патријаршију у Сремским Карловцима, обележили архитектуру Арада и Новог Сада, пострадали под „диктатуром пролетаријата”. И у „вуненим временима” успевао је да пронађе своју пукотину светлости. Од идеолошког терора склонио се у математику, из чељусти „колектива” умакао у једну дашчару на Сави, тражећи излаз из соц-реализма постао један од оснивача „Медиале”. Данас, када потпуно исти људи на њега кидишу као јуришници оне друге интернационале и њене идеологије, кад га из „невладиног сектора” нападају стари удбаши и њихови стипендисти, он с дечјом ведрином збори о животу као продуженој литургији, стварању као молитви, архитектури као страсти, кичу као неопростивом греху. И позива на помирење и оцеловљење народа

Пише: Маја Радонић

У зва-нич-ној би-о-гра-фи-ји др Пре-дра-га Пе-ђе Ри-сти-ћа сто-ји да је ин-же-њер ар-хи-тек-ту-ре, про-фе-сор Ака-де-ми-је СПЦ за умет-ност и кон-сер-ва-ци-ју, цр-кве-ни

гра-ди-тељ, или – ка-ко во-ли да ка-же – *жи-жди-тељ*, што је древ-на срп-ска реч за ар-хи-тек-ту-ру, са око 80 ре-а-ли-зо-ва-них цр-ка-ва и цр-кве-них обје-ка-та, и док-тор на-у-ка Уни-вер-зи-те-та у Гра-цу. У не-зва-нич-ној би-о-гра-фи-ји, он је Пе-ђа Исус, ка-ко га је про-звао глу-мац Се-ве-рин Би-је-лић, ко-га је Пе-ђа оста-вио иза се-бе ка-да је по-стао пр-вак Ср-би-је у пли-ва-њу на 200 ме-та-ра 1946. го-ди-не, по-тен-ци-јал-ни атен-та-тор на Ти-та у сво-јој ше-сна-е-стој го-ди-ни („чи-тао сам ка-ко Ин-ди-јан-ци ло-ве мај-му-не та-ко што у уста ста-ве ку-ра-ре и на-мо-че стре-ли-цу, и он бло-ки-ра рад ср-ца на пар ми-ну-та, до-вољ-но да чо-век умре, а не оста-вља тра-го-ве; ја бих упо-тре-био олов-ку и ма-лу сач-му на-то-пље-ну отро-вом и по-го-дио га у врат кад про-ла-зи, али ни-сам мо-гао да на-ба-вим ку-ра-ре, а да не бу-дем от-кри-вен”), хап-шен и пре-би-јан пре-ко ше-зде-сет пу-та од ко-му-ни-стич-ке вла-сти због не-по-доб-ног по-ре-кла („јед-ном сам за-тво-рен три да-на у згра-ди да-на-шњег Арт ка-на-ла, јер сам гле-дао аме-рич-ки филм *Тро-ва-чи на пу-чи-ни*, што се сма-тра-ло де-мон-стра-ци-јом за им-пе-ри-ја-ли-зам, а дру-ги пут сам ухап-шен и та-да и пре-би-јен, јер сам про-ла-зе-ћи ули-цом гле-дао у прав-цу аме-рич-ке ам-ба-са-де”).

Од-ра-стао је на Се-ња-ку, у ку-ћи ко-ју су од-у-зе-ли ко-му-ни-сти и до да-нас ни-су вра-ти-ли, дру-жио се са цар-ским Ру-си-ма („се-ћам се пра-зни-ка у Ва-ве-де-њу, ка-ко су се Ру-си мо-ли-ли, и њи-хо-вог по-себ-ног за-но-са то-ком ‚Хе-ру-ви-ке’”), чи-тао је о. Ју-сти-на По-по-ви-ћа и вла-ди-ку Ни-ко-ла-ја Ве-ли-ми-ро-ви-ћа, био увек ве-ран Бо-гу, пра-во-сла-вљу, за кра-ља и отаџ-би-ну, као и сви ње-го-ви та-да-шњи бли-ски при-ја-те-љи. Је-дан је од нај-зна-чај-ни-јих при-пад-ни-ка ле-ген-дар-не „Ме-ди-а-ле”, а бра-ду је но-сио да „на-гла-си да је чет-ник” („ка-да ми се ро-дио син Са-ва, ја сам се ша-лио да је ро-ђен са ко-кар-дом на че-лу”). По-све-ћен у пот-пу-но-сти цр-кве-ном гра-ди-тељ-ству и ду-бо-ко све-стан да то ни-је обич-на гра-ђе-ви-на, већ „брод у ко-јем се љу-ди спа-са-ва-ју”, при сва-ком но-вом про-јек-ту до-след-но бра-ни ре-а-ли-за-ци-ју иде-је до кра-ја, те се че-сто де-ша-ва-ло да не бу-де у при-ли-ци да оста-не на из-град-њи до кра-ја. По-ред свих те-шких и че-сто дра-ма-тич-них мо-ме-на-та у жи-во-ту, до-стој-них не-ког уз-бу-дљи-вог ро-ма-на, ње-го-ва ве-дри-на и го-то-во де-ти-њи по-глед, са јед-не стра-не, и де-ло ко-је по ду-би-ни, озбиљ-но-сти и оби-му мо-же да ис-пу-ни и три жи-во-та, са дру-ге стра-не, го-во-ре да је пред ва-ма Лич-ност, чо-век чи-ји је жи-вот истин-ски „про-ду-же-на Ли-тур-ги-ја до веч-но-сти” (Пе-ђа Ри-стић).

НА-СЛЕ-ЂЕ И ВЕ-ШТИ-НА

• Рекли сте једном приликом да је архитектура врло сложеној једној ставци на науци. Ваше опредељење је црквено грађитељство, што подразумева поштовање канона, са једне, али и великог простора за креативност, са друге стране. Како је и када у Вама настало то опредељење?

То се вероватно предодредило још пре мог рођења, зато што сам четврта генерација дипломираних архитеката у мојој породици по мајци, рођеној Табаковић, из Арада (данас у Румунији), не рачунајући оне претке који су били тесари или дунђери. Први дипломирани архитекта у породици са Универзитета у Бечу био је вероватно талентовани деда стриц, Александар, који је урадио пројекат за патријаршију у Сремским Карловцима под шифром „Ко хоће часно, не може ласно". На жалост, умро је врло млад. Други је био деда Милан, који је живео вероватно дуго и међу осталим изградио око десетак црквава и обележио архитектуру Арада. Дешавало се да сам цртао пред њега. Затим долази ујак Ђорђе, који је обележио архитектуру Новог Сада и једна улица у Новом Саду данас носи његово име. Са њим сам као већ стасали архитекта унеколико „радио" заједно, односно, он је потписивао моје мале пројекте док ја нисам био овлашћен, а Манастир свете Мелании је код Зрењанина који је он пројектовао 1935. године ја сам после његове смрти проширио. Иначе, у Новом Саду се већ десет година додељује архитектонска награда Ђорђе Табаковић, по мом ујаку, и једанаест добитника је извесни Бербаков, синовац сликара, који је награђен за споменик Шиптарима партизанима у Старом Бечеју. Ја сам се те 1944. заденуо у Старом Бечеју и видео како су четници одмах стрељали као колаборанте, а Шиптаре балисте, отворене фашисте, молили су да пређу у партизане. Неколико њих стрељали су да би „убедили" остале да им „добровољно" приђу. Било је смешно гледати те Шиптаре у кратким пантало нама афро дезена, испод којих су вириле беле дугачке прљаве гаће, како на минус 10–15 на тргу слушају предавања из марксизма на српском језику, који не разуме ни реч. Тако су комунисти преобукли отворене фашисте и убице у ослободиоце, па не треба да се чудимо што и сада Агима Чекуа прихватају и прогласавају за премијера, јер то је све у духу такве традиције.

Поред наслеђа са мајчине стране, и мој отац је био инжењер централног грејања, па сам врло често њему цртао планове инсталације у згради, а на крају незавршеног ланца ме наследио је син Сава и изгледа да ме добро превазилази. Данас углавном радимо жестоко заједно. Свака част изузецима, међутим, ове „ђаволије" вештине, да би биле успешне, треба одгајати генерацијама.

АЛА И МЕД

• То време крајем четрдесетих и почетком педесетих година било је изузетно тешко, чак и опасно за све оне који се нису уклапали у нови комунистички систем, наметан силом и страхом. У каквим условима су текле Ваше студије?

Због све-га из-не-тог та-кав фа-кул-тет је за ме-не био ну-жно зло кроз ко-је сам имао же-љу са-мо да се про-ву-чем. Би-ло је то вре-ме удар-ни-ка, а на оба-ве-зну прак-су већ по-сле пр-ве го-ди-не смо сла-ни де-кре-том. Ван-пар-тиј-ци су до-би-ја-ли за-ба-че-ну уну-тра-шњост, а ко-му-ни-сти цен-тар гра-да. Ја сам из-гле-да био вешт, па сам успе-вао и ту да се из-ву-чем. Ме-ђу-тим, го-то-во сви слич-ни ме-ни, као ре-ци-мо Ле-о-нид Шеј-ка, ни-су има-ли до-вољ-но сна-ге да из-бег-ну ни рад-не ак-ци-је, ни прак-су на те-ре-ну, па су по-стра-да-ли. Баш сам не-дав-но до-био јед-ну ста-ру фо-то-гра-фи-ју, до-сад не-по-зна-ту Шеј-ки-ним би-о-гра-фи-ма, са оба-ве-зне прак-се у Чач-ку, где он сто-ји у дру-штву сво-јих ко-ле-га на гра-ди-ли-шту, а на по-ле-ђи-ни је ис-пи-сан да-тум – 9. ок-то-бар 1950. го-ди-не. Ја сам „иле-гал-но" те-рао по свом сло-бод-ном из-бо-ру, а то зна-чи да сам се ба-вио свим и сва-чим, по-чев од спор-та, пре-ко би-о-ло-ги-је, фи-зи-ке, астро-но-ми-је, па до ви-ше ма-те-ма-ти-ке, во-зио сам чам-цем лов-це, по-пра-вљао ча-сов-ни-ке, шти-мо-вао кла-ви-ре, ра-дио на гра-ђе-ви-на-ма, и не-мам пој-ма ка-ко сам имао сна-ге и ода-кле сам цр-пео енер-ги-ју да не по-су-ста-нем у без-ма-ло ни-ка-квим ма-те-ри-јал-ним усло-ви-ма, са оцем ко-ји је био на ро-би-ји. То је, ме-ђу-тим, би-ло нео-п-ход-но, јер је ар-хи-тек-ту-ра у осно-ви све-о-бу-хват-на, али је исто-вре-ме-но и ве-о-ма про-сто сло-же-на, јер је она у том про-стом са-же-том збир-ном об-ли-ку ико-но-стас свих на-у-ка с ко-ји-ма сва-ко-днев-но жи-ви-мо. Ми но-си-мо ти-ту-лу „ин-же-њер ар-хи-тек-ту-ре", па за нас ин-же-ње-ри ка-жу да смо лу-ди умет-ни-ци, а умет-ни-ци да смо хлад-ни ин-же-ње-ри.

• Делом и из таквих окупљања „неподобних", у стварри истомишљеника који су стварали своју „оазу у општој пустињи духа

”

, на стала је и чувена „Медиала
”

, а Ви сте свакако један од њених
истакнутијих чланова. Какви су били Ваши међусобни утицаји?

То ми не зна-мо. Што би ре-као мој при-ја-тељ, ве-ли-ко-Ср-бин из Цр-не Го-ре, са-да по-кој-ни Ву-ко-та Ву-ко-тић, зва-ни Ту-па: „Та *Ме-ди-а-ла*, то ви је из-ми-слио они Гла-вур-тић!” (Ина-че, нај-че-шће сам хап-шен због мо-јих при-ја-те-ља Ср-ба из Цр-не Го-ре, па би Ву-ко-та ре-као: „Не-мо’ ти жа-бар (рав-ни-чар) да ми бра-ниш срп-ство!”)

„Ме-ди-а-ла” – то је из-ре-као Љу-ба По-по-вић, а у то вре-ме по-сто-ја-ли су ра-зни из-ми – ег-зи-стен-ци-ја-ли-зми, и ра-зни дру-ги, а је-ди-ни из-вор-ни по-крет ко-ји ни-је био ко-пи-ја је „Ме-ди-а-ла”, иако то и ни-је био за-и-ста по-крет. Ми смо се јед-но-став-но дру-жи-ли ме-ђу со-бом спон-та-но, без не-ких фор-мал-них оку-пља-ња. По-след-ње ре-чи Ле-о-ни-да Шеј-ке су: „Сли-ка-ње је об-лик мо-ли-тве...” И град-ња цр-кве је об-лик мо-ли-тве, Цр-ква је мо-ли-тва, као и ико-не. Шеј-ка и ја смо се дру-жи-ли на ис-тој та-ла-сној ду-жи-ни. Ја сам од-ра-стао са Ру-си-ма ода-ним Ца-ру, био их је пун Бе-о-град, а и на-ша ку-ћа, јер су као „при-спо-со-бље-ни” тех-нич-ки цр-та-чи ра-ди-ли код мог оца ин-же-ње-ра. Је-ди-но што им за-ме-рам је што ме ни-су на-у-чи-ли ру-ски је-зик, бу-ду-ћи да су срп-ски го-во-ри-ли као и ми. Ка-сни-је, на мом фа-кул-те-ту, на ме-не су ипак нај-ви-ше ути-ца-ли баш ти на-ши дра-ги ру-ски еми-гран-ти, као што су би-ли мо-ји про-фе-со-ри Гри-го-ри-је Са-мој-лов и Пе-тар Анаг-но-сти. Ка-да се ка-же љу-бав из-ме-ђу Ср-би-је и Ру-си-је, ја ми-слим на те Ру-се...

МАЈ-СТО-РИ И ДР-ЖА-ВЕ

• Када су Вас скоро питали колико сте цркава пројектовали и Ви рекли „око 50 ”, реакција је била „ех, баш толико”. То вас је натерало да их пребројите и дошли сте до броја 80, што је и Вас изненадило. Колико

њих је изграђено до краја по Вашој замисли и са Вашим учешћем?

Мо-жда са-мо оне пр-ве ко-је сам по-ди-гао у ма-на-сти-ру Ка-о-ни и око-ли-ни. Ар-хи-тек-ту-ра је јед-на од нај-ве-ћих стра-сти и као сва-ка па-то-ло-шка љу-бо-мо-ра би-ва да об-у-зме чо-ве-ка то-ли-ко да не мо-же да се кон-тро-ли-ше. Пр-во је би-ло за-бра-ње-но да не-ко бу-де аутор, ако ко-ми-си-ја то не од-ре-ди, а он-да је сва-ко пре-у-зи-мао да бу-де аутор. У том су-да-ру се по-ста-вља пи-та-ње шта да ра-дим кад сам по свом за-ве-ту са-мо-стал-ни аутор, ко-ји са-мо-стал-но про-јек-ту-је и од-го-вор-но пот-пи-су-је сво-је аутор-ско де-ло, на ко-је од-мах сви на-ва-ле да га скр-на-ве, не би ли се и они на-по-ји-ли ства-ра-лач-ког ус-хи-ће-ња ко-је ја, по њи-ма, се-бич-но и не-де-мо-крат-ски при-сва-јам са-мо за се-бе. Ства-ра-ла-штво ни-је плод де-мо-кра-ти-је, де-мо-кра-ти-ја тре-ба са-мо да обез-бе-ди не-за-ви-сност умет-ни-ка и да се не ме-ша у ње-го-во де-ло. Ка-да је пре не-ко-ли-ко го-ди-на за-по-че-ла град-ња мо-је пр-ве бе-о-град-ске цр-кве, у Кр-ња-чи, био сам пи-сме-но уда-љен са гра-ди-ли-шта, а по-ру-шен ми је и за-по-че-ти зид ви-си-не ме-тар и по. Опет сам и ту ус-пео да на-ђем пу-ко-ти-ну и да се про-ву-чем, и да, као у по-жа-ру не-прав-де ко-ји не мо-гу да уга-сим, спа-сем оно што се спа-сти мо-же. Та-ко сам ипак ус-пео да у Кр-ња-чи оства-рим, исти-на ма-ло окр-њен про-је-кат, али ипак око 80 од-сто мој про-је-кат, с тим што сам ра-до-ве на објек-ту во-дио пре-ко по-сред-ни-ка. Ипак па-мет-ни-ји по-пу-шта. Не-ћу се-би да до-зво-лим да се по-на-шам као на-ши по-ли-ти-ча-ри, до-ста је у срп-ском на-ро-ду су-ко-ба и раз-два-ја-ња. На-род је ипак за-до-во-љан из-гле-дом сво-је но-ве цр-кве, а ко-ли-ко сам чуо о њој се и Ње-го-ва Све-тост па-три-јарх срп-ски Па-вле ве-о-ма по-вољ-но из-ра-зио.

• Ка да се „ме ђу на род на за јед ни ца“ укљу чи ла у про јек те об но ве ра том по стра да лих кул тур них до ба ра, по ста вљен је по но во дво стру ки прин цип, по ко јем се са мо срп ској стра ни на ме ће да у об но ви уче ству ју и ру ши те љи и они ко ји ни су уче ство ва ли у град њи, а ка да су му сли ман ски или ка то лич ки објек ти у пи та њу прин цип је дру га чи ји, што нам ја сно го во ри и при мер Мо ста ра?

На жа-лост, да. Ка-да сам имао три-би-ну по-во-дом го-ди-шњи-це 17. мар-та, где су по-зва-ни сви ме-ди-ји и ам-ба-са-до-ри и ми-ни-стри, ода-звао се је-дан ам-ба-са-дор – тур-ски и је-дан ми-ни-стар – Ра-ди-во-је На-у-мов. Ре-као сам та-да тур-ском ам-ба-са-до-ру да је Тур-ска озбиљ-на др-жа-ва, јер во-ди ра-чу-на о свом на-сле-ђу, а по-во-дом об-но-ве мо-стар-ског мо-ста. Мост је ра-ђен ме-то-дом ре-ком-по-зи-ци-је.

Рад-ни-ци ко-ји су то ра-ди-ли до-шли су из Тур-ске, до-ла-зио је њи-хов ми-ни-стар кул-ту-ре и сва-ко-днев-но је пра-тио ра-до-ве, диг-ну-та је ша-тор џа-ми-ја и сви мај-сто-ри су се днев-но пет пу-та кла-њa-ли. То се та-ко ра-ди. Без об-зи-ра што то сад ни-је Тур-ска, Тур-ци су ауто-ри тог мо-ста и ни-ко бо-ље од њих не мо-же да га об-но-ви на исти на-чин. Ни-је то са-мо то што су те-са-ни-ци за-ли-ва-ни оло-вом, већ што су ти мај-сто-ри по-том-ци ста-рих мај-сто-ра. Гле-дао сам при-лог на ТВ о јед-ном од њих, и он ка-же да има де-сет ге-не-ра-ци-ја ко-је кле-шу ка-мен и да му је ве-ли-ка част да ту ра-ди. Он са-свим дру-га-чи-је ра-ди не-го не-ки дру-ги на-род ка-да би ра-дио. И та-ко сад ми исто тре-ба да ка-же-мо да не-ће-мо са Шип-та-ри-ма да об-на-вља-мо, не-го ће да ра-де на-ши, та-ко-ђе струч-ни ка-лу-ђе-ри. На при-мер, игу-ман Лу-ка у ма-на-сти-ру Це-тињ-ском је ди-пло-ми-ра-ни исто-ри-чар умет-но-сти, ма-ги-стар је, био би и док-тор да се ни-је опре-де-лио за мо-на-штво, и тре-ба-ло је да на-сле-ди Ми-о-дра-га Јо-ва-но-ви-ћа на ка-те-дри за исто-ри-ју умет-но-сти у Бе-о-гра-ду. Да-кле, има у цр-кви до-ста та-квог ка-дра, не до-волљ-но, али ипак има. Тре-ба да се вра-ти сва имо-ви-на цр-кви и сва над-ле-жност, ка-ко је већ ура-ђе-но у Ру-му-ни-ји.

ДОГ-МА И СЛО-БО-ДА

• Будући да црква није обична грађевина, већ брод у ком се људи спасавају, који канонски захтеви при градњи морају дослovно да се поштују да би црква заиста и била то – спасавајући брод?

То мо-же вр-ло про-сто да се об-ја-сни, ако би се при-хва-ти-ла те-за да не-ма су-штин-ске, већ са-мо фор-мал-не раз-ли-ке из-ме-ђу, ре-ци-мо, Ев-кли-до-ве ге-о-ме-три-је и цр-кве-них ка-но-на жи-во-град-ње и жи-во-пи-са-ња. Ло-ши ђа-ци се пла-ше ма-те-ма-ти-ке, а ма-те-ма-ти-ка се за-сни-ва на оно-ме што се не до-ка-зу-је (ак-си-о-ми), у шта се исто та-ко не-сум-њи-во ве-ру-је „без до-ка-за”, као што се свим те-лом и ду-шом ве-ру-је у Бо-га. За-то се ни-шчи ду-хом де-мо-крат-ски удру-жу-ју и тра-же да се уки-не и из-ба-ци ма-те-ма-ти-ка из шко-ле, „да се де-ца не му-че”, а не-вер-ни-ци да се цр-ква одво-ји не са-мо од шко-ле, већ и од на-у-ке и др-жа-ве, да се де-ца „не за-лу-ђу-ју”. Ме-ни лич-но дог-ма уоп-ште не сме-та, већ, на-про-тив, она ми чи-ни те-мељ у мом сло-бод-ном гра-ди-тељ-ском ства-ра-ла-штву да не бих на-чи-нио

кич, што је нео-про-стив грех пре-ма Све-том Ду-ху, а ма-те-ма-ти-ка ми слу-жи да ми се оно што гра-дим не сру-ши. Не мо-же јед-но без дру-гог. Кад има-те ку-по-лу на ква-драт-ној осно-ви, на при-мер, има та че-ти-ри пан-дан-та-фа, ко-ји чи-не раз-ва-љен гроб вас-кр-слог Хри-сто-са. Цр-ква је део мо-ли-тве код нас – ни-је код су-бо-та-ра, та-мо је ва-жно да су љу-ди у јед-ној про-сто-ри-ји, да је ле-по окре-че-но, да су чи-сти, до-бри, ху-ма-ни, а о Све-тој тај-ни не-ма ни го-во-ра, мо-жеш са-мо да их гња-виш и бо-ље да о то-ме не при-ча-мо, јер не-ма ту ди-ја-ло-га, не мо-же да се укло-пи јед-но у дру-го. Као и сва-ка умет-ност, цр-ква је об-лик мо-ли-тве, од-но-сно Ли-тур-ги-је, а цео жи-вот је у ства-ри про-ду-же-на ли-тур-ги-ја до веч-но-сти.

• Ка ко да се из бо ри мо са опа сно шћу да и код нас за вла да ко ло ни ја лни дух, с об зи ром на не кри тич ко пре у зи ма ње за пад них узо ра и по ти ски ва ње сво га на сле ђа?

На-ша при-ча ми ли-чи на при-чу о „Мау мау". То је био је-дан до-бро-ћуд-ни Ке-ни-јац ко-га су чак и Ен-гле-зи при-хва-ти-ли. На-у-чио је да чи-та и пи-ше и био чи-тач во-до-ме-ра у Ке-ни-ји. Он-да су ње-го-ви по-че-ли да се бо-ре за сло-бо-ду и ње-га су Ен-гле-зи про-гла-си-ли да је љу-до-ждер, да је „Мау мау" (то је не-што слич-но као што су на-ши чет-ни-ци про-гла-ше-ни за ко-ља-че). Ме-ђу-тим, ма-ло ка-сни-је су га оже-ни-ли јед-ном ру-жном пла-вом Ен-гле-ски-њом, јер је за црн-це то не-што зна-чај-но: бе-ла же-на. Исто су ти исти Ен-гле-зи про-гла-си-ли и Або-ри-џи-не за љу-до-жде-ре осва-ја-ју-ћи Аустра-ли-ју. Пре две го-ди-не се пред-сед-ник Аустра-ли-је из-ви-нио Або-ри-џи-ни-ма ко-ји ни-ка-да ни-су би-ли љу-до-жде-ри, јер је то би-ло са-мо оправ-да-ње да их ис-тре-бе. Мар-ка-ле и Ра-чак, зна-чи, ни-су се де-си-ли пр-ви пут, ра-ди-ли су то већ.

Да се вра-тим на Мо-стар – про-фе-сор уни-вер-си-те-та у Не-мач-кој и Аустри-ји Бо-рис Под-ре-ка, и члан СА-НУ, ми-слим да му је мај-ка би-ла Мо-стар-ка, да би се на-вод-но оду-жио Мо-ста-ру до-во-ди мла-де ар-хи-тек-те и сту-ден-те уни-вер-си-те-та са нов-цем Ага Ка-на у Штут-гар-ту да нам про-јек-ту-ју об-но-ву по-ру-ше-ног Са-бор-ног срп-ског пра-во-слав-ног хра-ма у Мо-ста-ру из-гра-ђе-ног 1863–73, де-ло зна-ме-ни-тог на-род-ног мај-сто-ра Ан-дре-ја Да-мја-но-ва из Ве-ле-са. Ви-ди-те то ко-ло-ни-јал-но чу-до, ка-ко они по-сту-па-ју пре-ма на-ма? У истом Мо-ста-ру Тур-ци об-на-вља-ју свој мост ка-ко сам већ опи-сао. Сад мла-ди ар-хи-тек-ти из Евро-пе, под вођ-ством ар-хи-тек-те Под-ре-ке, да-ју сво-ја „ре-ше-ња", а ра-ди илу-стра-ци-је ка-ко тре-ба да се ура-ди об-но-ва срп-ске цр-кве не-ка по-слу-жи ци-тат из ви-со-ко ко-ти-ра-ног ра-да Бе-њја-ни-на Ши-ла-ка, ко-ји ина-че слу-жи као пре-по-ру-ка за об-но-ву:

„Pro-jekt pred-vi-dja da se ru-še-vi-ne sta-re cr-kve pre-slo-že u vi-so-ki zid u ob-li-ku slo-va ‚U' ko-ji se s br-da otva-ra pre-ma pa-no-ra-mi Mo-sta-ra. U tom po-lju na-sta-je no-va cr-kva. Ovaj no-vi otvor pre-ma re-al-no-sti po-slje-rat-nog do-ba po-ku-ša-va da već iz-gle-dom sa-mog kom-plek-sa omo-gu-ći raz-gra-đi-va-nje pre-tje-ra-nog ma-sov-nog pa-te-tič-nog mi-to-lo-gi-zi-ra-nja. Pred-lo-že-ni obje-kat te-ži no-vom su-ži-vo-tu s dru-gim vjer-skim za-jed-ni-ca-ma."

Та ар-хи-тек-ту-ра, то још и ни-је та-ко стра-шно, ма-да не-ма ни-ка-кве ве-зе са пра-во-сла-вљем, али тај текст, то је прст у око, то је та-тар-ско ижи-вља-ва-ње...

Ми мо-же-мо да уђе-мо у те европ-ске ин-те-гра-ци-је, али ис-кљу-чи-во као ком-плет-ни љу-ди, а не као ко-ло-ни-ја. Нер-ви-ра-ју ме на-ши љу-ди што не па-зе на сво-је пи-смо – ја у свом ком-пју-те-ру све пи-шем ћи-ри-ли-цом, код ме-не је све ћи-ри-ли-ца, то је на-ше пра-во пи-смо, пи-смо срп-ског је-зи-ка. **<**

(Април 2006)